

תנו לכם מופת

כִּי יִדְבַר אֲלֵכֶם פְּרָעָה לֵאמֹר תִּנּוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאֶמְרַתְּ אֶל אֱהֲרֹן קַח אֶת מִטְּךָ וְהִשְׁלַךְ לִפְנֵי פְרָעָה יְהִי לְתִנּוּן: (שמות ז ט).

שמות רבה (שנאן) פרשת וארא, פרשה ט סימן ו

"ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלהטיהם כן" (שמות ז יא). באותה שעה התחיל פרעה משחק עליהם ומקרקר אחריהם כתרנגולת ואמר להם: כך היא אומנותו של אלהיכם? בנוהג שבעולם, בני אדם מוליכין פרקמטיא למקום שצריכין לה. כלום מביאין מוריאס לאספמיא? דגים לעכו? אי אתם יודעים שכל הכשפים ברשותי? מיד שלח והביא תינוקות מן אסכולה שלהם ועשו אף הם כך. ולא עוד אלא אף לאשתו קרא לה ועשתה: ויעשו גם הם חרטומי מצרים - מהן אלו? אף התינוקות של חמש וארבע שנים קרא ועשו כך.²

"כָּל רוּחוֹ יוֹצֵיא כְּסִיל" (משלי כט יא) - זה פרעה, שהיה מלעיג על דברי המקום, שהיה סבור מעשה כשפים הם, וקרא לכל בני ביתו לעשות כמותן. הוי: כל רוחו יוציא כסיל - זה פרעה. "וְיִחַקְסוּ בְּאֶחָזֵר וְשִׁפְחָנָה" (משלי שם) - זה הקב"ה, שנאמר בו: חכם לבב (איוב ט). באותה שעה אמר הקב"ה: אם בולע תנן את התנינן של מצרים, מנהגו של עולם הוא נחש בולע נחש. אלא יחזור לברייתו ויבלע אותם. מהו: "ויבלע מטה אהרן את מטותם"? אמר ר' אלעזר: נס בתוך נס. מלמד שחזר המטה לברייתו ובלע אותן. כשראה פרעה כן תמה ואמר: מה אני עושה? ומה אילו יאמר למטה: בלע לפרעה ולכסאו - עכשיו בולע אותי? אמר ר' יוסי בר' חנינא: נס גדול נעשה במטה, שאף על פי שבלע כל אותן המטות שהשליכו, שהיו רבים לעשות מהם עמודים, לא הועבה. וכל מי שהיה רואה אותו היה אומר: זה מטה אהרן. ומכאן שהיה מטה אהרן סימן טוב לעשות בו נסים ונפלאות לדורות.³

בראשית רבה בפרשת וישב

"וירא אדוניו כי ה' אתו" - ר' הונא בשם ר' אחא אמר: מלחש ונכנס, מלחש ויוצא. היה אומר לו: מזוג רותחים! והיו רותחים. מזוג פושרים! והיו פושרים.⁴ אמר (פוטיפר): מה, יוסף, תבן לעפרים אתה מכניס? קדרים בכפר חנינא, גיזות בדמשק, כשפים במצרים? במקום של מכשפי כשפים? עד היכן?⁵ אמר ר' חייא: עד שראה שכינה עומדת על גביו. זהו שכתוב: "וירא אדוניו כי ה' אתו".⁶

¹ ובנוסף מדרש תנחומא המודפס פרשת וארא סימן ג: "אמר פרעה: כך כוחו של אלהיכם? מכאן יוצאים כשפים לכל העולם".
² ובמקבילה במדרש תנחומא (בובר) פרשת וארא סימן יב: "כיון שהלכו אצל פרעה, אמר: תנו לכם מופת, מיד: וישלך אהרן את מטהו (שמות ז י). באותה שעה שחק פרעה עליהם, אמר להם: משה ואהרן מה אתם סבורים שבתם לשחק עלי? אלא איני מתיירא מן הדברים האלו, כל מצרים מלאה כשפים. יש מוליכין תבן לעפרים, קְתָם לרקם?! "ויקרא פרעה" אין כתיב כאן, אלא "ויקרא גם פרעה" (שם יא), אמר ר' לוי: שקרא לאשתו ואמר לה ראי היאך באו היהודים לשחק בי".

³ חלק זה של המדרש, מדגיש את יתרון מעשה משה ואהרן על פני מעשי החרטומים: נס גדול, נס בתוך נס, שלא כמנהגו של עולם וכו', עד שפרעה שבתחילה שחק על משה ואהרן, כעת חושש שהנחש (התנין) יבלע אותו ואת כסאו. רמז ברור לנפילת המלכות. אך נראה שהערת המדרש, בחלקו הראשון, על עצם השימוש ב"אותות ומופתים" ועוד במצרים שהיא ממלכת הכשפים ("עשרה חלקים של כשפים בעולם ט' במצרים ואחד בכל העולם", אבות דרבי נתן נוסח ב פרק מח, "ואין לך כשפים ככשפים של מצרים", שם, נוסח א פרק כח) - שאלההערה זו בעינה עומדת: מדוע בכלל צריכים היו משה ואהרן לעשות "מעשה כשפים" על מנת להרשים את פרעה? האם זו הדרך לשכנע אותו שבשליחות מלך מלכי המלכים הקב"ה הם באים? הזו מידתו וגבורתו של אלוהי ישראל / העברים שהוא עושה מופתים גדולים מאלה של מכשפי מצרים?

⁴ הנה כבר יוסף קודם למשה. עברי שבא מעבר ועושה לחשים ומיני קסמים במצרים! ניחא עפ"י המקרא, אפשר לומר שכך רק טען יוסף כנגדם בפרשת הגביע: "הֲלוֹא יִדְעֶתֶם כִּי נִחַשׁ וְנִחַשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי" (בראשית מד טו), ועוד קודם לכן דברי שלוחו של יוסף בפסוק ה שם: "וְהוּא נִחַשׁ וְנִחַשׁ בְּיָדוֹ". ובעת שיוסף מושיב את האחים: "הבכור בכורתו והצעיר כצעירותו" והאחים תמהים כיצד עשה זאת, מסביר מדרש בראשית רבה צב ה: "נטל את הגביע והיה עושה עצמו כמערים ומריח בגביע". נראה כמנחש. אך כאן, לכאורה, יוסף אכן עושה לחשים וכישופים, עד שפוטיפר מעיר לו: כשפים ולחשים אתה עושה?! היכן למד יוסף לעשות כך?

⁵ זה אחד המקורות לביטוי: מוליך תבן לעפרים. וביחד עם שמות רבה ומדרש תנחומא לעיל, יש לנו רשימה ארוכה של: תבן לעפרים, כתם לרקם (ראה בבא קמא לח ע"ב), קרוזים או קדרים (כדים) לכפר חנינא, גיזות לדמשק, מוריסי (רוטב דגים) לאספמיא, דגים לעכו. (ובימינו: נפט לסעודיה, קרח לאסקימוסים ועוד). ונשמח להסברים היסטוריים-ארכיאולוגיים מדולי המים באשר לכל אחד ממקומות, סחורות ודוגמאות אלה. לעצם הנושא, השאלה שהמדרש מעורר בעינה עומדת: מה הטעם לבוא לפרעה ולנסות לשכנע אותו או להרשים אותו במופת זה או אחר, להראותו שאלהי העברים מסוגל לעשות כשפים גדולים ממנו?

⁶ נראה שסיום המדרש מנסה להתמודד עם השאלה שהעלינו, בכך שהוא מדגיש את הפסוק: "וירא אדוניו כי ה' אתו". ללמדך, שלא הכשפים הם שעשו על פוטיפר את הרושם האמיתי לגבי הצלחת יוסף. וכבר האריך לדון בנושא זה רמב"ן בפירושו לבראשית לט ג-ד והביא את המדרש לעיל ומסיים שם: "והענין כי בעבור היות אדוניו מצרי לא ידע את ה', אמרו כי בראותו הצלחתו הגדולה היה חושש כי דרך כשפים הוא כאשר בבני ארצו. עד שראה שהיה מאת עליון במראה שנראית לו בחלום או בהקיץ בעמוד ענן וכיוצא

גמרא מנחות דף פה עמוד א

אמרי ליה יוחנא וממרא למשה: תבן אתה מכניס לעפריים? אמר להו: אמרי אינשי: למתא ירקא ירקא שקול.⁷

שמות רבה (שנאן) פרשת וארא פרשה ט סימן ב

"ואמרת אל אהרן קח את מטך" (שמות ז ט). הדא הוא דכתיב: "מִטֶּה עֲזָדָה יִשְׁלַח ה' מִצִּיּוֹן רֶדֶה בְּקָרְבַּ אֲיִקֶּד" (תהלים קי ב). אין הקב"ה רודה את האומות אלא במטה ... לכך נאמר: מטה עזך ישלח. אמר לו הקב"ה למשה: רשע הוא. אם אומר לכם: תנו לכם מופת - הכו אותו במקל, שנאמר: קח את מטך.⁸

מסכת סנהדרין דף סז עמוד ב

"אין עוד מלבדו" (דברים ד לה) - אמר רבי חנינא: אפילו לדבר כשפים. ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא. אמר לה: אי מסתייעת - זילי עבידי, "אין עוד מלבדו" כתיב.⁹

שמות רבה ט א

ור' יהודה בן ר' שלום אמר: כהוגן הוא מדבר: "תנו לכם מופת".¹⁰ וכן אתה מוצא בנח, אחר הנסים שעשה לו הקב"ה בתיבה והוציאו ממנה, אמר לו: "ולא יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר" (בראשית ט טו). התחיל נח מבקש סימן, עד שאמר לו הקב"ה: "את קשתי נתתי בענן והייתה לאות ברית ביני ובין הארץ" (שם יג). ומה נח הצדיק ביקש סימן - פרעה הרשע על אחת כמה וכמה! וכן אתה מוצא בחזקיה בשעה שבא ישעיה ואמר לו: "ביום השלישי תעלה בית ה': (מלכים ב' כ ה) ... התחיל מבקש סימן ... ומה חזקיה הצדיק ביקש סימן - פרעה

בו לכבוד הצדיק". ואנחנו מוסיפים שבכל השליש האחרון של ספר בראשית, בפרט מפרק לו ואילך סיפור מכירת יוסף, לא נזכר שם הווייה רק שם אלוהות, להוציא שני מקרים. אחד מהם הוא סיפור יוסף בבית פוטיפר! זכה פוטיפר לראות את השכינה בשם הווייה על מנת להוציא מלבו חשד לכשפים של יוסף! (ראה דברינו ["יהי ה' את יוסף"](#) בפרשת וישב). האם מתקדים זה של יוסף נוכל ללמוד גם למשה ולפרשתו? האם גם כאן ייווכחו הכל ש"מאת עליון" קרו כל הדברים האלה שנראים ככשפים? מתי?

⁷ תשובת משה למכשפים יוחנא וממרא (ראה כתר יונתן שמות מכשפים אחרים: יניס ומבריס) היא: דא עקא. דווקא למצרים, למקום כשפים אני מביא מה שנראה בעיניכם ככשפים. למקום שמוכרים בו ירק, לשם מביאים ירקות. ראה מדרש שכל טוב (בובר) שמות פרק י: "כי כשנהפך המטה לנחש היו סבורין שמשה ואהרן כשפנים הם. אמר להם פרעה: וכי תבן אתם מכניסין לעופרים ... מה אתם באים לעשות כשפים במצרים מקום שמלא כשפים? אמר לו משה: למתא דירקא ירקא שקול. כלומר, לעיר שהיא מלאה ירקות לשם הולך ירקות, שאין הדבר נמכר בטוב אלא במקום שרגילין בו, ואף על פי שארץ מצרים מלאה כשפים, מעשי אלהים גדולים מהם". וכן הוא בלשון דומה בפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרק י. שים לב לסיפא: "אין הדבר נמכר בטוב אלא במקום שעושין אותו, ואם ארץ מצרים מלאה כשפים, המעשים של הקב"ה גדולים מהם". את מי מנסים האותות והמופתים לחנך ולהראות שמעשה אלהים שנראה לכתחילה כעוד כישוף הוא דבר אחר לגמרי? את פרעה? את המצרים? או שמא את בני ישראל!

⁸ עפ"י מדרש זה אין כאן שום ניסיון לחינוך, ודאי לא של פרעה (ומצרים), אלא הליכה מראש ובכח מול פרעה. מביאים ירק לשוק הירקות במטרה להתחרות ראש בראש בירקנים הקיימים. ראה גם רש"י על הפסוק: "מופת - להודיע שיש צורך במי ששולח אתכם". וחזקוני, שפעמים רבות מרחיב ומסביר את רש"י, אומר: "צורך - יכולת וממשלה" (ומביא שם מדרש ספרי דברים מג הון מדוע אלילי העמים נקראים בשם אלהים, לומר שלמרות שזה שם, אין בהם כח וממשלה. נושא מעניין שיש לדון בו פעם). ראה עוד מדרש תנחומא (בובר) פרשת וארא סימן יא: "מגיד מראשית אחרית. הגיד הקב"ה למשה עד שהוא בסנה מה שפרעה עתיד לעשות. אמר לו: משה, מה זה בידך ויאמר משה, ויאמר השליכהו ארצה וישליכהו ארצה ויהי לנחש ... וחזר ונעשה מטה, א"ל הקב"ה: משה, כשם שהנחש מתעקם, כך פרעה עתיד להתעקם עליכם, הוי מגיד מראשית אחרית. אלא כשיבא ויאמר תנו לכם מופת, כשם שעשיתי כך עשו לפני". ראה שיש כאן לא סתם הליכה בכח אלא לפי הכלל שקבע דוד בשירתו: "עם חסיד תתחַסַד עם גבור תמים תתַמם: עם גבור תתַבַר ועם עקש תתַפַל" (שמואל ב כב כו-כז) ונדרש בהרחבה בפרשת שמיני, ויקרא רבה יא ה. וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו ["יכבד ה' את לב פרעה"](#) בפרשת בא.

⁹ תרגום: אשה אחת הייתה מחזרת לקחת עפר מתחת רגליו של רבי חנינא (לעשות לו מכשפות, רש"י) ואמר לה רבי חנינא: אם תצליחי - עשי, שאיני חושש. "אין עוד מלבדו" ואין בכשפים שום ממשות. ראה שם דברי רבי יוחנן: למה נקרא שמם כשפים - שמכחישים פמליא של מעלה וכן דרשת ר' חייא בר אבא שם שלהט החרב המתהפכת המונעת את החזרה לגן עדן היא מעשה כשפים. אך מה שחשוב לעניינינו הוא פירוש תורת חיים שם (ר' אברהם חיים ב"ר נפתלי צבי הירש שור, גליציה, מאה 16-17) שמקשר את כל העניין עם הנושא שלנו ואלה דבריו: "נראה משום דקאי איציאת מצרים, דרישא דקרא דכתיב: או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי וגו' ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך. סיפא דקרא: אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו ... לפי שמצרים היתה מלאה כשפים כדאמרינן גבי יוסף תבן אתה מכניס לעפריים וכו' ואין עבד היה יכול לצאת ממצרים מפני כשפים. ועתה יצאו ששים רבוא שלא הועילו הכשפים לכך אמר אין עוד מלבדו אפילו כשפים". כל תהליך יציאת מצרים הוא "גמילה" של עם ישראל מהאמונה בכשפים לה הורגל במצרים. ואת זאת יש לעשות בהתנגשות חזיתית עם כשפי מצרים ואמונותיה האליליות. וכדברי מדרש משלי (בובר) פרשה כז: "ברזל ברזל יחד. זה משה ופרעה הרשע, שהיו מתנקשים זה עם זה בדברים. דבר אחר: זה מקלו של אהרן וחרטומי מצרים שהיו מתנקשין זה עם זה בכשפים". ובהדרגה, תצא ידו של אלהי ישראל על העליונה ויראו כולם ש"מעשי אלהים גדולים מהם". כניעתו של רבי חנינא לחשש כישוף של האשה, כמוה כהכחשת יציאת מצרים! ראה דברינו ["אין עוד מלבדו"](#) בפרשת ואתחנן.

¹⁰ ראה נוסח מדרש תנחומא (בובר) פרשת וארא סימן יג שמשמע שתביעה זו של פרעה הייתה חלק מהקושי הצפוי מראש: "בתחילה הוא מדבר עליכם בקושי, ואין לשון ידבר אלא לשון קושי", אבל מהמשך המדרש בשמות רבה משמע שאין כאן רק עניין של קושי, אלא דבר ראוי ונוכח, לפחות מבחינתו של פרעה: "כהוגן הוא מדבר תנו לכם מופת". ראה בראשית רבה ז ב, ויקרא רבה כד ט מה לומדים מפרעה הרשע! ובין השיטין עולה שאלה צדדית, אך חשובה, שמעט מדרשים ופרשנים מתייחסים אליה, מדוע הוא אומר: "תנו לכם מופת", למה לא: "תנו לי מופת". האם שגרת לשון היא זו או שיש כאן כוונה מכוונת.

¹¹ וכן בקשו סימן אליהו וגדעון, נוסף על חזקיהו וחנניה מישראל ועזריה המוזכרים להלן.

הרשע על אחת כמה וכמה! חנניה מישאל ועזריה כשירדו לכבשן האש לא ירדו אלא בסימן ... "שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה" (זכריה ג), ומי הם? אמר ר' יהודה בר שלום: אלו חנניה, מישאל ועזריה שנעשה להם המופת הזה. אם הצדיקים מבקשים סימן - רשעים על אחת כמה וכמה!¹²

ספורנו

המופת הוא להורות על גודל המַשְׁלַח ושראוי לשמוע בקולו. אמנם האות הוא עדות לשליח. לפיכך עשה האותות לעיני עם ישראל, שלא היה ספק אצלם על גודל המשלח ויכולתו, אבל היה על השליח אם הוא שליח אמת. אבל פרעה שהיה מסופק על המשלח ... שאל מופת לאמת גודל המשלח באופן שיורה שראוי לשמוע בקולו.¹³

אברבנאל שמות פרק ז פסוק ח

... באמרו "כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת" ... והנה לא היה חפץ לשמוע דבריהם ולא לראות את מופתיהם וכמו שאמר להם: לכו לסבלותיכם, ואיך אמר אם כן שפרעה ישאל מאתם תנו לכם מופת כאלו היה חפץ בדבר?¹⁴ האמנם פרעה ראה להקדים ... שמשא ואהרן להיותם הם המדברים בשם ה' ראשונה יאמתו שהם נביאים ושרוח השם דבר בס. ושאינם מכשפים חרטומים אשפים ומשאר המלאכות ... לכן אמר הש"י למשה ולאהרן להיות שניהם הולכים בשליחות הזה כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת. רוצה לומר: אני ידעתי את האיש ואת שיחו שירצה קודם אימות הפנות האלהיות שתאמתו אתם לפניו שאתם נביאים ... רוצה לומר: איני צריך עתה מופת על מציאות השם ולא על השגחתו ולא על יכולתו. אבל אתם תנו לכם, רוצה לומר: על ענין נבואתכם מופת, כדי שנדע וכייר שאתם נביאי האלוה אשר אמרתם.¹⁵

שמות רבה ה יג

"וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה" (שמות ד ל) - עשה כמו שאמר הקב"ה: "ודבר הוא לך אל העם" (שם ד טז). "ויעש האותות לעיני העם" - כמה שאמר למעלה: "ויאמן העם" - עשו כמו שאמר הקב"ה "ושמעו לקולך". יכול לא האמינו עד שראו האותות? לא! אלא: "וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל" - על השמועה האמינו ולא על ראיית האותות. ובמה האמינו? על סימן הפקידה. שאמר להם שכך היה מסורת בידם מיעקב, שיעקב מסר את הסוד ליוסף ויוסף לאחיו ואשר בן יעקב מסר את הסוד לסרח בתו. ועדיין היתה היא קיימת. וכך אמר לה: כל גואל שיבוא ויאמר לבני "פקוד פקדתי אתכם" - הוא גואל של אמת. כיון שבא משה ואמר:

¹² מדרש זה מצדיק את בקשת המופת שפרעה מבקש ממה ואהרן. אין זה אלא טבעי לבקש סימן. חיובי עוד יותר הוא מדרש תנחומא (בובר) בפרשתו סימן יג: "אמר הקב"ה: למחר אני מוציא בני ממצרים ונותן להם התורה, וכתוב בה כי יקום בקרבך נביא וגו' (דברים יג ב), בדין הוא שיהא תובע אתכם ואומר לכם תנו לכם מופת". יש כאן קישור מעניין עם פרשת הנביא בספר דברים, פרשת ראה. (אלא ששם מדובר בנביא שקר שמצווה לעבור על דברי התורה ומדרש זה צריך עיון). ראה דברינו [ונתן אליך אות או מופת](#) בפרשת ראה. חזרה לענייננו. ראה רמב"ן בפרשת השבוע שעבר, שמות ה ד, אשר מסביר שבפעם הראשונה שבאו משה ואהרן לפני פרעה הוא שלח אותם מעל פניו: "לכו לסבלותיכם". וכאן דווקא נהג בהם בכבוד: "ושבו משה ואהרן לפניו (להלן ז ט), ואמר להם פרעה תנו לכם מופת, ועשו כן, אז היו בעיניו חרטומים ומכשפים וחכמים, ונהג בהם כבוד, ומעת החלו המכות עליו נהג בהם מורא גדול". בקשת המופת ונתינתו העלו את יחסי פרעה ומשה על מסלול אחר, לעומתי אך גם מכובד. ראה שוב דברינו [לחלוק כבוד למלכות](#) בפרשה זו.

¹³ ספורנו מקשר את האותות שעושה משה כאן לעיני פרעה עם האותות שעשה, בפרשת השבוע שעבר, לעיני בני ישראל. לדבריו, יש הבדל בין "אות" ל"מופת" ובקשת פרעה למופת היא כנה ולגיטימית. אות מטרתו להעיד על השליח (משה) שבביל בני ישראל ואילו מופת בא להעיד על המשלח (הקב"ה) שבביל פרעה. אבל בהמשך מסיים שם ספורנו ואומר: "ואינו נמנע שיהיה דבר אחד בעצמו אות ומופת ביחס לאנשים מתחלפים". היינו שהשלכת המטה נעשה גם לבני ישראל כ"אות" וגם כלפי פרעה כ"מופת". ורמב"ן בשמות ד כא מקשר עוד יותר את שני האירועים ואומר: "ויש לפרש, ראה כל שלשת המופתים האלה אשר שמתי בידך לעשותם לישראל ותעשה אותם גם כן לפני פרעה. בעבור שידע פרעה כי זקני העם המבקשים ממנו לשלחם על פי ה' יאמרו כן, ולא יעליל עליהם. וכן עשה משה אע"פ שלא נכתב". האותות והמופתים מכוונים הן למצרים והן לבני ישראל, באופן דומה אך שונה.

¹⁴ למה שפרעה בכלל יבקש מופת? ואם יביאו לו מופת אמת, ישנה את דעתו? יותר על עבדיו?

¹⁵ נראה שגם את פרשנות אברבנאל ניתן לצרף למדרש שמות רבה ט א הנ"ל (ולספורנו) שבקשת המופת של פרעה היא כנה וחיובית. זאת ועוד, פרעה כבר מוכן להכיר באלוהי ישראל, רק מבקש לדעת שאכן משה ואהרן הם שלוחיו. אברבנאל יוצר קשר אמיץ בין בקשת פרעה למופת ובין פרשת הנביא בספר דברים, בדומה למדרש תנחומא (בובר) שהבאנו בהערה 12: "אמר הקב"ה: למחר אני מוציא בני ממצרים ונותן להם התורה, וכתוב בה כי יקום בקרבך נביא וגו' (דברים יג ב), בדין הוא שיהא תובע אתכם ואומר לכם תנו לכם מופת" (מדרש שלא ברור אם אברבנאל ראה אותו). אבל עם שאר המדרשים שהבאנו, המציינים את "מלחמת הכשפים" אין אברבנאל וספורנו יכולים להסכים, שהרי את זה בדיק פרעה רוצה לוודא "שהם נביאים ושרוח השם דבר בס. ושאינם מכשפים חרטומים אשפים ומשאר המלאכות". אם כן, מה השתבש? מה קרה? האם המופת לא היה מספיק מופתי ומשכנע? האם חזר בו פרעה? האם לכתחילה לא הייתה בקשתו כנה כמו שאברבנאל מציע? הדברים צריכים עיון ועל"פ, הרי לנו הסבר למילה "לכם". מדוע "תנו לכם מופת"? כדי שתאמנו ותוכיחו שאכן אתם שלוחי אלוהי ישראל.

"פקוד פקדתי אתכם" - מיד "ויאמן העם". ובמה האמינו? כי שמעו הפקידה. זהו שכתוב: "כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את עניי ויקדו וישתחוו". "ויקדו" - על הפקידה, "וישתחוו" - על כי ראה את עניי.¹⁶

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ח הלכה א

משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף. אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצורך עשאו, לא להביא ראיה על הנבואה. היה צריך להשקיע את המצריים - קרע את היס והצלילן בתוכו. צרכנו למזון - הוריד לנו את המן ... וכן שאר כל האותות. ובמה האמינו בו? במעמד הר סיני, שעיינו ראו ולא זר ואוזנינו שמעו ולא אחר ...¹⁷

שמות רבה כ"ט, פרשת בשלח

"חכם לבב יקח מצות" (משלי י ח) - שכל ישראל היו עסוקים בכסף וזהב ומשה היה עסוק בעצמות יוסף... אמר הקב"ה למשה: עליך נתקיים "חכם לב יקח מצות", יוסף היה חייב לאביו לקברו מפני שהוא בנו ואתה לא בנו ולא בן בנו ולא היית חייב לעסוק בו וקברת אותו ...¹⁸

ומנין היה משה ידע היכן היה יוסף קבור? יש אומרים: סרח בת אשר הראה אותו, והיה קבור בנילוס.¹⁹ ... בתוך קפיטולין היה קבור, כדרך שהמלכים קבורים. ועשו מצרים כלבים של זהב בכשפים, שאם יבוא אדם לשם, יהיו נובחים וקולם הולך בכל ארץ מצרים מהלך מ' יום - ושתקם משה, שנאמר (שמות יא) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו ... אמר: כלבים של אמת אינם נובחים, כלבים של שקר נובחים.²⁰

שבת שלום מחלקי המים

¹⁶ אנחנו עוסקים כל הזמן בפרעה הדורש: "תנו לכם מופת" ובה בעת מכביד את לבו ומהעימות שפורץ בין משה ואהרן וחרטומי מצרים, מהם משתלשלות כל עשרת המכות, שלב אחרי שלב, במעלות ומורדות של הכבדת לב פרעה. אך מה עם בני ישראל? מה השפעת כל זה עליהם? מדרש זה מחזיר אותנו לפרקים ה' ו' בפרשת שמות, לתחילת התהליך. כלפי חוץ, כלפי פרעה, כן: "למען רבות מופתי בארץ מצרים". אבל כלפי פנים, לצורך האמנת העם במשה כנביא, לא: אין בעצם צורך באותות! ראה כל הפסוקים בקבלת השליחות ע"י משה, שמות פרק ג, שהקב"ה בכלל לא מציע לו אותות ומופתים ו"כשפים". רק "נפלאות" ולצורך מעשי של הוצאת העם: "ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך ולא יד חזקה: ושלחתי את ידי והפיתי את מצרים בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבן ואחרי כן ישלח אתכם" (שמות ג יט-כ) - הכל לצורך הוצאת העם ממצרים. אבל לא לצורך האמנת העם. רק בפרק ד לאחר שמשה מטיל ספק בהאמנת העם הוא מקבל אותות ומופתים (אחד מהם נחשב עונש למשה על שאמר "והן לא יאמינו לי"). אהרון אכן עושה את האותות, אבל העם, אומר המדרש, לא זקוק להם. העם מאמין לשמיעה, לאמירה "פקוד פקדתי" שהיא מסורת וקבלה מאבותם, לא לראייה ולמחזה האותות. ראה איך המדרש מדקדק בפסוקים ל לא בסוף פרק ד. אהרון עושה את האותות (פסוק ל), אבל העם מאמין על השמיעה (פסוק לא). (מדרש זה מקפל בתוכו את הנושא המרתק של עימות השקפת העולם היהודית של שמיעה ומסורת מול התרבות היוונית הליניסטיטית רומאית של מתן עדיפות גבוהה לאסתטיקה החזותית, אך זה עניין אחר). כך לפחות התחיל התהליך וכך היה צריך להימשך, מצד בני ישראל. ועדיין: "ויעש האותות לעיני העם" לחיזוק האמונה במשה ואהרון כשליחים וללא חשש שייחשבו כשופים. פרעה הוא שמקשר את האותות לכשפים של מצרים.

¹⁷ דברים נחרצים אלה של הרמב"ם כתובים בנושא קבלת נביא או דחייתו, בעיקר בהשוואת דבריו עם נבואת משה שהיא מעל לכל. ראה בדומה דברי ספר העיקרים מאמר שלישי פרק יט כשהוא דן באופן קבלת נביא אמת (אימות בלשונו), דוגמת אליהו, לאחר משה: "... והאימות הזה אי אפשר שיהיה מצד עשית אותות ומופתים, אחר שנמצא אנשים הרבה זולת הנביאים עושים אות או מופת אם בלהט ואם בכשוף וחרטומי מצרים או באיזו ידיעה אחרת. ועוד שאחר שנמצא הנביאים שאינם שלוחים לתת תורה על ידם עושים אותות ומופתים, מי יאמר שהאות או המופת הנעשה על יד האיש הזה הוא להורות על שליחותו להינתן דת על ידו ... ולזה הוא מבואר שאין האות או המופת ראה על שליחות השליח". איזה אות מציע הקב"ה למשה בתחילת דבריו עמו בסנה? רק זה: "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך, בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה". ראה איך מפתח רעיון זה רמב"ן בפירושו לשמות ג יג! פסוקים אלה, וכן מדרש שמות רבה ה יג הקודם, הם סיוע עצום לשיטת הרמב"ם לעיל בדבר ההאמנה של מעמד הר סיני, אך לא הוא או מי מנושאי כליו מביאים אותם. האם אכן במעמד הר סיני נעקרו כליל כשפי מצרים ושאר אמונות אליליות של אבותינו שהיו עובדי עבודה זרה? כשעם ישראל חוטא בעגל, מיד לאחר מתן תורה, מסנגר עליו ר' יודן בר גוריא בשם ר' אחא ואומר: "חרטומי מצרים עשו להם כשפים והיה נראה כמרטט לפניהם" (שמות רבה (שנאן) פד ג). אבל אי אפשר להאשים את הערב רב ואת חרטומי מצרים לאורך דורות ושנים. נראה שתהליך ההשתחררות מכשפי מצרים הוא ארוך ונמשך עד זמן בית שני, המשנה והתלמוד, ימי הביניים, אם לא מאוחר יותר, ואולי גם עד ימינו.

¹⁸ ובזכות זה זכה משה שהקב"ה עצמו התעסק בקבורתו, ראה במדרש שם.
¹⁹ ראה במקבילה בגמרא סוטה יג ע"א: "ומנין היה יודע משה רבינו היכן יוסף קבור? אמרו: סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור, הלך משה אצלה, אמר לה: כלום את יודעת היכן יוסף קבור? אמרה לו: ארון של מתכת עשו לו מצרים וקבעוהו בנילוס הנהר, כדי שיתברכו מימיו". בדיוק מה שחשש יעקב שיעשו ממנו עבודה זרה וביקש למהר לקבורו בארץ.

²⁰ בני ישראל עסוקים בכסף וזהב ובניצול מצרים ואילו משה עסוק בעקירת העבודה הזרה שעשו המצרים מיוסף, בגאולת עצמותיו מהכשפים של מצרים, בהשתקת כלבי הכישוף המוזהבים שהתקינו חרטומי מצרים סביב מקום שקיעת ארונו של יוסף בנילוס. בני ישראל אינם שותפים למעשה סימבולי זה החותם את היציאה ממצרים, הם עסוקים בכסף וזהב. אולי גם מכאן שורש חטא העגל. ועניין כלבי האמת שאינם נובחים מול כלבי השקר שנובחים צריך עיון ונשמח לשמוע דברי חכמים ולהוסיף לקח.